# СЕКЦІЯ 4
# ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 373.2.011.3.-51

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Алексєєнко-Лемовська Л.В., к. пед. н., доцент,
професор кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти
факультету педагогіки і психології
*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

У статті проаналізовано зміст когнітивного компоненту методичної компетентності в системі неперервної освіти та відзначено, що він реалізується в організаційних формах навчання, які характеризуються дидактичними цілями, місцем їх проведення, тривалістю, змістом діяльності педагога та дитини. Автором введено поняття та складники методичної компетентності, а також сформульовано мета і функції методичної компетентності, виокремлено її основні компоненти. Методична компетенція є не просто частиною предметної компетенції, а й об'єднує в собі соціально-психологічну компетенцію, професійно-комунікативну та інформаційну.

***Ключові слова:*** *методична компетентність, професійна діяльність, педагогічне мислення, когнітивний компонент.*

В статье проанализировано содержание когнитивного аспекта методической компетентности в системе непрерывного образования и отмечено, что он реализуется в организационных формах обучения, которые характеризуются дидактическими целями, местом их проведения, продолжительностью, смыслом деятельности педагога и ребенка. Автором введено понятие и составляющие методической компетентности. А также была сформулирована цель и функции методической компетентности, выделены ее основные компоненты. Методическая компетенция является не просто частью предметной компетенции, но и объединяет в себе социально-психологическую компетенцию, профессионально-коммуникативную и информационную.

***Ключевые слова:*** *методическая компетентность, профессиональная деятельность, педагогическое мышление, когнитивный компонент.*

Aleksieienko-Lemovska L.V. PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE COGNITIVE COMPONENT OF METHODIC COMPETENCY OF PRESCHOOL EDUCATION

The article analyzes the content of the cognitive aspect of methodical competence in the system of continuous education and notes that it is implemented in organizational forms of learning, characterized by didactic goals, place of their conduct, duration, content of the activities of the teacher and the child. The author introduces the concept and components of methodical competence. And also the purpose and functions of methodical competence were formulated, its main components are specified. Methodological competence is not just a part of the subject competence, but also combines the social and psychological competence, professional, communicational and informational one.

***Key words:*** *methodical competence, professional activity, pedagogical thinking, cognitive component.*

**Постановка проблеми.** В умовах модернізації освіти перехід від теорії до практики вимагає від вихователів готовності до організації методичної роботи в закладах дошкільної освіти. Пріоритетність методичної роботи, а відтак і необхідність розвитку методичної компетентності вихователів дошкільних закладів у системі неперервної освіти зумовлена новими тенденціями в інформаційному суспільстві, пов'язаними з накопиченням наукових знань і необхідністю пошуку ефективних механізмів їх передачі та використання. Методична компетентність є одним із найважливіших компонентів професійно-педагогічної компетентності, охоплює галузь способів формування знань, умінь та встановлює залежність розвитку цієї компетентності від якості професійної діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасній психолого-педагогічній науці розглядаються, як правило, питання професійної компетентності педагогів, теорії управління освітою, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних і керівних працівників, загальні проблеми

безперервної освіти дорослих: В.А. Адольф, В.П. Беспалько, В.П. Бездухов, Т.Г. Браже, Ю.В. Варданян, В.Н. Введенський, Б.С. Гершунський, В.В. Горшкова, Л.Н. Захарова, О.А. Козирєва, В.В. Краєвський, В.Ю. Кричевський, Н.В. Кузьміна, Ю.Н. Кулюткін, О.Є. Лебєдєв, Н.Н. Лобанова, А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, Е.М. Нікітін, І.Л. Пересторонiна, М.М. Поташнік, Дж. Равен, В.В. Сєріков, В.А. Сластьонін, С.Ю. Степанов, Г.С. Сухобська, Н.Ф. Тализіна, П.І. Третьяков, М.А. Холодна, Л. Хьєлл, Н.Р. Юсуфбекова, І.С. Якіманська.

Як складова частина професійної педагогічної компетентності методична компетентність займає особливе місце в роботах В.А. Адольфа, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Л.М. Мітіної. В цілому, методична підготовка педагога – це процес і результат оволодіння системою методичних знань, навичок і вмінь та готовність до їх реалізації в професійній діяльності.

Вивченням проблеми методичної підготовки педагогів займаються В.Н. Абросімов, С.Г. Азаріашвілі, А.П. Артемов, Г.В. Бельтюкова, Л.Н. Буйлова, Ю.П. Вавілов, Н.Ф. Виноградова, О.Ф. Гагаріна, Л.П. Ільєнко, Н.Б. Істомина, Н.В. Карнаух, Т.Е. Кочарян, Д.Г. Левітес, И.В. Назарова, Д.С. Нєстєров, Е.М. Нікітін, М.В. Ніколаєва, В.С. Овчиннікова, П.Е. Решетніков, Т.А. Татукіна, С.В. Чадова, Л.И. Чернова, Р.Г. Чуракова, О.О. Штець.

Формуванню методичної культури вчителів присвячено дослідження А.П. Карачевцева, С.Н. Татарінцева; вдосконаленню науково-методичної компетентності педагогів у процесі професійної діяльності – Т.А. Загривної.

Окремі аспекти методичної компетенції визначають у своїх роботах В.А. Адольф, Т.Н. Гущіна, І.В. Дробишева, В.І. Зємцова, Н.В. Кузьміна, Т.С. Полякова, Н.Л. Стефанова, Р.Р. Шахмарова.

**Постановка завдання.** З урахуванням вивченості та актуальності проблеми метою статті є наукове обґрунтування особливостей формування когнітивного компоненту методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти як особливої цінності педагогічної діяльності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Методична компетенція визначає здатність і готовність до цілеспрямованого, планомірного образу дій під час виконання професійних завдань, вирішенні проблем. Самостійно вибираються, застосовуються й удосконалюються вивчені методи мислення і способи роботи або стратегії вирішення для подолання робочих завдань і проблем. Методична робота охоплює також самостійну організацію й оцінку, що вимагає особистісної ініціативи і творчості.

Н.В. Кузьміна в контексті педагогічної діяльності розглядає методичну компетентність як один з основних елементів професійної компетентності педагога і включає в себе компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок в учнів [5].

Як зазначає В.А. Адольф, методична компетентність є «розгорнутою системою знань із питань конкретної побудови викладання тієї чи іншої дисципліни». Поряд із пізнавальним складником, вчений виділяє діяльнісний і особистісний компоненти методичної компетентності: компетентним, на думку В.А. Адольфа, слід називати педагога, який добре володіє методикою викладання і до того ж чітко визначає своє ставлення до різних методичних систем, що володіє своїм індивідуальним стилем діяльності в методиці [1].

Методична компетентність може розглядатися також в якості спеціальної компетентності, яка реалізує базові та ключові компетентності стосовно специфіки професійної педагогічної діяльності.

Звернення до різних визначень поняття «методична компетентність» показує, що дане поняття визначається всіма дослідниками як складова частина професійної педагогічної компетентності.

Існують різні точки зору вчених щодо складників методичної компетентності педагога. Так, Т. Загривня і ряд інших дослідників виділяють методичну роботу як пріоритетний чинник становлення методичної компетентності, що є важливою складовою частиною професійної компетентності педагога. А.М. Столяренко, розглядаючи методичну сторону роботи педагога, вказує на те, що традиційно вона зводилася до методів навчання, та зазначає, що методична система освітньо-педагогічного процесу покликана надати можливість руху суб'єктів, засобів і умов цього процесу, спрямувати в потрібне русло й ефективно їх реалізувати.

Це дає нам можливість проаналізувати зміст когнітивного компоненту методичної компетентності та відзначити, що воно реалізується в організаційних формах навчання, які характеризуються дидактичними цілями, місцем їх проведення, тривалості, змістів діяльності педагога та дитини.

Методична компетенція є не просто частиною предметної компетенції, а й об'єднує в собі соціально-психологічну компетенцію, професійно-комунікативну та інформаційну. В цілому, методичну компетенцію педагога вчені-дослідники розглядають, як здатність не тільки розпізнавати, але й вирішувати методичні завдання, про-

блеми, які виникають у процесі педагогічної діяльності педагога.

З однієї точки зору, методична компетенція – це система сформованих теоретичних знань у галузі методики викладання свого предмета і комплексних методичних умінь, які забезпечують здійснення основних педагогічних функцій: освітньої, проектувальної, контрольної та функції саморозвитку, їх можна виділити в якості провідних.

З іншої точки зору – це володіння методичними прийомами, спрямованими на організацію процесу освіти в цілому і управління ним. Т.Н. Гущіна визначає методичну компетенцію як інтегральну багаторівневу професійно значущу характеристику особистості та діяльності педагогічного працівника, яка передбачає результативний професійний досвід як системне утворення знань, умінь, навичок педагога в галузі методики і оптимальне поєднання методів професійної педагогічної діяльності [4].

Методична компетентність передбачає здатність до методичної рефлексії, вміння критично оцінювати і переосмислювати якості власної навчальної діяльності, аналізувати використовувані прийоми і вправи з точки зору їх ефективності. Визначається як сформована на базовому рівні здатність і готовність до проектування і здійснення навчального процесу з предмета, а також до рефлексії власної викладацької діяльності.

Методична компетенція може бути представлена двома рівнями: компетенція в педагогічній та управлінській діяльності та компетенція в плануванні та здійсненні навчального процесу.

Перший з них може бути реалізований через операційно-структурні (організаторська, гностична, конструктивно-планувальна) функції, а другий – через цілепокладання (виховна, розвивальна, комунікативна) функції. Визначаючи методичну компетенцію, виділяємо дві її складові частини:

1) вміння педагога здійснювати загальноприйняту педагогічну діяльність;

2) вміння проектувати і конструювати педагогічні новації, що передбачає професійний відбір змісту інновації, проектування реалізації цього змісту через застосування сучасних педагогічних технологій; прогнозування очікуваного результату, який може бути отриманий у ході реалізації новації, опис критеріїв оцінювання ефективності спроектованої новації.

Методична компетенція становить собою сукупність компетенцій у плануванні навчального процесу в педагогічній та управлінській діяльності.

Структуру педагогічного мислення складають продуктивне, аналітичне, репродуктивне, творче та методичне мислення. Основними складниками методичної компетенції є творче мислення і методичне мислення. Основним показником розвитку методичної компетенції педагогів служить рівень розвитку методичного та творчого мислення, що може проявитися в тому, яким способом ставляться і вирішуються педагогічні завдання різного плану (стратегічного, тактичного й оперативного).

У сучасних дослідженнях часто зустрічається, що терміни «методична компетенція» і «методична компетентність» використовуються як рівнозначні. Розгляд понять «компетенція» і «компетентність» є необхідним для того, щоб обґрунтувати правомірність вживання терміну «методична компетенція».

Компетентність охоплює когнітивний, операціонально-технологічний, етичний, соціальний, мотиваційний, поведінковий складники, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій [3]. Тобто компетентність являє собою інтегративний ресурс, який забезпечує успішну діяльність за рахунок засвоєних теоретичних і практичних знань, що сприяє в цілому досягненню кінцевих цілей здійснюваної діяльності в різних соціально значущих сферах.

Компетенції – це більш вузькі й конкретні компоненти теоретичних і практичних знань, засвоєні конкретні стратегії, накопичені для вирішення часткових завдань і досягнення проміжних цілей діяльності, які входять у компетентності як часткове до цілого. Сукупності фахових компетенцій за певними ознаками допомагають по-новому підійти до розроблення структури інтегрованих умінь поліпредметного змісту та методики їх формування [2].

Таким чином, методична компетенція педагогів – це інтегративна якість особистості, що характеризує професійну готовність педагогічного працівника до соціально-психологічної, комунікативної та інформаційної діяльності, здатність його до рефлексії та застосування методичних прийомів і технологій для проектування освітнього процесу в інноваційному освітньому середовищі, яке орієнтоване на розвиток особистості дитини.

Методична компетентність включає такі компоненти: когнітивний, психологічний, особистісний, діяльнісний, рефлексивний.

Зміст когнітивного компонента складають спеціальні знання з предмета і специфіки методики викладання предмета, освітні стандарти по предмету і вимоги до освоєння предмета; приблизні програми і підручники з предмету; вимоги до обладнання; знання вікових психофізіологічних особливостей; нормативно-правові знання,

тобто знання сучасних вимог до освітніх програм і до результатів освіти. Крім того, педагог повинен володіти знаннями щодо основних напрямів та перспектив розвитку освіти й педагогічної науки, основами права, наукової організації праці.

Ґрунтується когнітивний компонент на вміннях, складниках теоретичної підготовки вихователя: аналітико-синтетичних (вміння аналізувати програмно-методичні документи, виявляти методичні проблеми і визначати шляхи їх вирішення, вміння класифікувати, систематизувати методичні знання); прогностичних (вміння прогнозувати ефективність обраних засобів, форм, методів і прийомів, вміння застосовувати методичні знання, вміння, навички в нових умовах); конструктивно-проектувальних (вміння структурувати і вибудовувати процес навчання, відбирати зміст і форми проведення занять, добирати методики, методи та прийоми, вміння планувати методичну діяльність).

**Функції методичної компетентності**

| | Функція | Характеристика |
|---|---|---|
| 1. | Інформаційно-орієнтовна | Неоднозначне трактування освітнього процесу (педагогічної діяльності), варіативного бачення шляхів вирішення дидактичних завдань; здатність вирішувати протиріччя між складністю дидактичних завдань і обмеженістю часу й інших ресурсів на їх вирішення |
| 2. | Регулятивна (рефлексивності, стійкості) | Забезпечення стійкості педагога до труднощів професійної діяльності |
| 3. | Оптимізаційна | Поліпшення умов освітнього процесу (навчальної діяльності, процесу управління цією діяльністю) |
| 4. | Адаптаційна | Адаптація накопиченого суспільством наукового знання до реалій навчального процесу (перетворення наукової інформації в навчальну), а також методів і форм навчання до контингенту, цілей і завдань навчання |
| 5. | Профілактична | Спрямована на запобігання можливих труднощів в освітньому процесі |
| 6. | Спонукальна (мотиваційна) | Сприяє розширенню кругозору педагога і формуванню професійного досвіду, визначає склад і силу мотивації до педагогічної діяльності |
| 7. | Розвивальна (виховна, освітня) | Належний рівень методичної компетентності забезпечує можливість розвитку пов'язаних з нею компетенцій і особистісно-професійних якостей |
| 8. | Консолідуюча | Консолідація зусиль педагога й освітнього середовища для поліпшення умов навчального процесу |
| 9. | Інтегруюча | Забезпечує цілісність професійної компетентності педагога (єдність науково-теоретичної, методичної, психолого-педагогічної, дослідницької та інформаційної компетентності) |
| 10. | Соціалізуюча | Дозволяє розвиватися особистості педагога виробити в процесі діяльності позитивне, емоційне, стійке ставлення до самої діяльності, а за рахунок неї – подальший розвиток професійної компетентності |
| 11. | Диференціююча (оціночно-прогностична) | Дозволяє педагогу в умовах зростаючих вимог до його діяльності (складності професійних завдань), розширення контактів, діалогів, видів діяльності, конструктивно взаємодіяти з освітнім середовищем |
| 12. | Комунікативна | Забезпечує педагогу позитивну соціальну взаємодію з освітнім середовищем, використання її соціокультурного потенціалу для підвищення ефективності своєї професійної діяльності |

Методична компетентність вихователів закладів дошкільної освіти включає:

– знання та навички в галузі теорії, технології і методики викладання (педагогіки, психології, педагогічної антропології, лінгвістики);

– володіння методичною термінологією;

– комунікативну компетентність;

– готовність, здатність, уміння розвивати іншомовну комунікативну компетенцію;

– методичні вміння: аналізу, реалізації педагогічної діяльності, планування, педагогічного дизайну;

– дидактичні та творчі здібності, здатність застосовувати наявні знання в практичній діяльності;

– культуру мовлення і культуру спілкування;

– досвід вирішення навчальних методичних завдань;

– досвід квазіпрофесійної та професійної діяльності;
– критичне методичне мислення;
– знання і розуміння теоретичних основ педагогічної технології;
– знання сутнісних характеристик педагогічних й інформаційних технологій;
– розуміння сутності технологічного підходу до організації педагогічної діяльності;
– розуміння можливостей використання тих чи інших технологій;
– знання закономірностей та правил проектування і реалізації в реальному процесі навчання конкретних технологій;
– знання форм, видів і методів контролю й діагностики результатів навчання.

У розвитку методичної компетентності педагога в цілому виділяють такі рівні (етапи):
– практико-імітувальний, комбінувально-продуктивний, науково-творчий (відповідно до рівнів професійної підготовки);
– теоретичне моделювання – проектування – конструювання та впровадження в практику (відповідно до етапів конструктивної діяльності педагога);
– змістовний, квазіпрофесіний, професійно-діяльнісний;
– введення в професію, теоретико-конструктивний і теоретико-практичний етапи.

**Відповідність структури методичної підготовки рівням прояву методичної компетентності**

| Структура методичної підготовки | Рівні прояву методичної компетентності |
|---|---|
| Лекційні заняття по «методичним» дисциплінам | теоретичний |
| Семінарські (практичні) заняття по «методичним» дисциплінам | інтуїтивний, теоретичний, квазіпрофесійний (практико-імітуючий) |
| Курсова робота з теорії (технології) і методики навчання | теоретичний, науково-методичний |
| Навчальна практика по науковому профілю спеціальності (навчально-дослідна практика) | теоретичний, науково-методичний, професійний, координований |
| Педагогічна практика | інтуїтивний, теоретичний, науково-методичний професійно координований, професійний |
| Випускна кваліфікаційна робота по теорії (технологіям) і методикам навчання | теоретичний, науково-методичний |
| Науково-дослідницька діяльність | теоретичний, науково-методичний |

**Висновки з проведеного дослідження.** В основу методичної компетенції як одного з компонентів професійної компетентності педагога входить придбаний синтез знань, умінь, навичок творчої педагогічної діяльності. Саме тому методична компетенція є найважливішим компонентом для здійснення професійної педагогічної діяльності. Комплексний формат методичної компетенції полягає в тому, що вона включає в себе фундаментальні та специфічні знання, безліч умінь, особистісні якості й також пов'язана з іншими компетенціями (професійно-комунікативна, соціально-психологічна, інформаційна).

Найбільш перспективним напрямом розвитку методичної компетенції педагога можна вважати розвиток його методичного мислення і методичної культури. Методичне мислення – це мислення, яке забезпечує вміння педагога застосовувати наявні знання для реалізації цілей виховання і навчання відповідно до методичної теорії та конкретних умов навчання.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Адольф В.А. Обновление процесса подготовки педагогов на основе моделирования профессиональной деятельности. Красноярск, 2005. 212 с.
2. Андрущенко В.П., Бондар В.І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: «Педагогічні науки». 2010. Вип. 1. 28. С. 12–20.
3. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51–60.
4. Гущина Т.Н. Формирование методической компетентности педагогических работников дополнительного образования детей в процессе повышения квалификации: дис. ... канд. пед. наук. Ярославль, 2001. 252 с.
5. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высшая школа, 1990. 117 с.